

Vēlēšanas

1. Vēlēšanu sistēmas

- a) Mažoritārā sistēma
- b) Proporcionālā sistēma
- c) Latvijas vēlēšanu sistēmas specifika

2. Elektorālo uzvedību skaidrojošās teorijas

- a) Socioloģiskā teorija
- b) Psiholoģiskā teorija
- c) Racionālās izvēles (ekonomiskā) teorija

**Stāsts, kas ļoti uzskatāmi
pierāda cik nozīmīgas ir
vēlēšanas.**

1970.gadā par Čīles prezidenta amatu sacentās trīs kandidāti. Iegūstot 36,3% balsu uzvarēja sociālists Salvadors Aljende ...

Kā vēlēšanu sistēmas tiek klasificētas?

Moriss Diveržē:

1. Mažoritārā sistēma ar absolūto balsu vairākumu;
2. Mažoritārā sistēma ar vienkāršo balsu vairākumu;
3. Proporcionālā sistēma.

Arends Lijpharts:

1. Mažoritārās sistēmas:

a) Mažoritārās sistēmas ar absolūto balsu vairākumu;

b) Mažoritārās sistēmas ar vienkāršo balsu vairākumu;

c) Mažoritārā sistēma (absolūtais vairākums) ar alternatīvo balsojumu (Austrālija)

2. Proporcionālā sistēma (šīs sistēmas tiek iedalītas sīkāk ņemot vērā to kāda vietu dalīšanas metode tiek izmantota).

Dīters Nolens proporcionālās sistēmas iedala:

- a) “Lielākā skaitļa” metode;
- b) “Kvotu” metode.

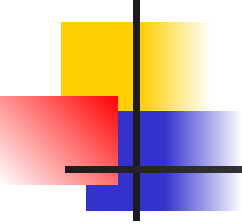

a) Mažoritārā sistēma

Mažoritārā sistēma balstās uz vairākuma principu.

Tā ir sistēma, kur var būt **tikai viens** uzvarētājs (*uzvarētājs paņem visu*), visi pārējie ir zaudētāji.

Šīs sistēmas izmantošanas gadījumā valsts tiek sadalīta **tik** vēlēšanu apgabalos, **cik** ir vietu parlamentā. Savā starpā sacenšas atsevišķi **kandidāti**, **nevis** vēlēšanu **saraksti**.

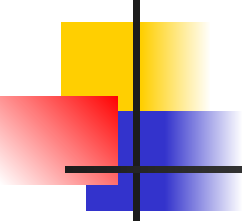

Mažoritārās sistēmas ar
absolūto balsu vairākumu:
50%+ 1 balss.

Piemēram: Francija, Krievija,
Ukraina.

Mažoritārās sistēmas ar ***vienkāršo*** balsu vairākumu – der jebkurš vairākums, lai tikai būtu vairāk kā citiem.

Piemēram: Lielbritānija, ASV, Kanāda, Indija.

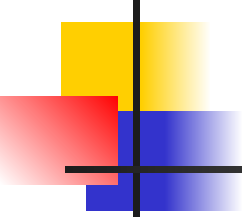

Mažoritārā vēlēšanu sistēma bieži tiek *kritizēta*. Tā tiek saukta par netaisnīgu vai pat par nedemokrātisku.

Kāpēc?

Pirmkārt, tāpēc, ka mažoritārā sistēma liedz pārstāvniecību parlamentā nelielām vēlētāju grupām un nereti šīs nelielās vēlētāju grupas kopā veido pat vairākumu. Šī parādība raksturīga valstīm, kur tiek izmantots tieši *vienkāršais balsu vairākums*.

Otrkārt, mažoritārā vēlēšanu sistēma tiek kritizēta arī tāpēc, ka tad, ja tiek izmantots absolūtais balsu vairākums, tā ir darbietilpīga un dārga. Tas tāpēc, ka ļoti bieži pirmajā vēlēšanu kārtā neizdodas noskaidrot uzvarētāju un nākas rīkot otro vēlēšanu kārtu, kur savā starpā sacenšas tie divi, kas pirmajā kārtā savākuši visvairāk balsu.

Mažoritārā vēlēšanu sistēma -
retāk, bet tiek arī *slavēta*.

Kāpēc?

Galvenokārt **tāpēc**, ka tā nodrošina politisko *stabilitāti*.

Ja valstī ir mažoritārā vēlēšanu sistēma (īpaši gadījumos, kad tiek izmantots vienkāršais balsu vairākums), parasti pēc vēlēšanām izdodas izveidot stabilu vairākumu parlamentā un arī stabilu valdību. Parlamentāro valdīšanas sistēmu gadījumos (kā mēs to jau zinām) tas ir ļoti būtiski.

b) Proporcionalā sistēma

Proporcionālā sistēma balstās uz *proporcionalitātes* principu.

Tā ir sistēma, kur **visi** (vai gandrīz visi) ir lielāki vai mazāki uzvarētāji un **nav** zaudētāju (vai tikpat kā nav zaudētāju).

Šīs sistēmas izmantošanas gadījumā valsts tiek sadalīta **lielos** vēlēšanu apgabalos (jo lielāks apgabals, jo labāk darbojas proporcionalitātes princips).

Savā starpā sacenšas vēlēšanu **saraksti, nevis atsevišķi kandidāti.**

***Vēlēšanu saraksti* (t.s. listes) var būt dažādi:**

1. ***Slēgtie*** – uzvārdus sarakstā izkārto partija (piem., Spānija);
2. ***Atvērtie*** - uzvārdus sarakstā izkārto vēlētājs (piem., Itālija);
3. ***Grozāmie*** (kā tos sauc pie mums Latvijā) – vēlētājs pats no dažādiem sarakstiem veido savu “izlasi” (piem., Šveice, arī Latvija pirms Otrā pasaules kara).

“Kvotu” metode (angļu jurists Tomass Hērs (1806 – 1891)).

Vēlēšanu kvota = nodotās derīgās balsis : mandātu skaits apgabālā (vietu skaits parlamentā)

Piemēram: Meksika, Brazīlija, Dienvidkoreja

“Kvotu” metodei ir vairākas
modifikācijas, piem., fizikas
profesora no Šveices Eduarda
Hagenbaha-Bišofa (1833 – 1910)
variants.

Vēlēšanu kvota = nodotās derīgās
balsis : mandātu skaits apgabalā +
1

Piemēram: Lihtenšteina,
Luksemburga, Slovākija, Ungārija.

“Lielākā skaitļa jeb dalījuma”
metode

D'Onta metode (belģu
jurisprudences profesors Viktors
D'Onts (1841 – 1901)).

1; 2; 3; 4; 5 utt.

Senlaga metode (Franču
matemātikas profesors Andrē
Senlags (1882 - 1950))

1; 3; 5; 7; 9 utt.

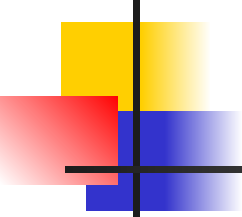
Modificētā Senlaga metode

1,4; 3; 5; 7; 9 utt.

D'Onta metode: piem.,
Argentīna, Bulgārija, Somija,
Izraēla, Moldova, Čehija.

Senlaga metode: piem., Latvija,
Jaunzēlande, Bosnija un
Hercegovina.

Modificētā Senlaga metode :
piem., Zviedrija, Norvēģija, Polija.

Proporcionālā vēlēšanu sistēma biežāk tiek *slavēta* nekā pelta. Tā parasti tiek saukta par vairāk demokrātisku nekā mažoritārā sistēma.

Kāpēc?

Tāpēc, ka proporcionālā sistēma neliedz pārstāvniecību parlamentā nelielām vēlētāju grupām. **Tomēr** reizē tā ir arī šīs vēlēšanu sistēmas **vājā vieta, jo** parlamentā var iekļūt daudz partiju. Šī iemesla dēļ (tātad - lai parlaments pēc vēlēšanām nekļūtu pārāk sadrumstalots) tiek izmantota t.s. **vēlēšanu barjera**, kas atsiņā sīkās partijas.

Tieši pēdējais aspekts (sadrumsalotais parlaments) ir tas, kāpēc šī sistēma tiek **arī kritizēta**.

Vēlēšanu barjera

Šrilankā – 12,5%

Turcijā - 10

Azerbaidžānā - 8

Krievijā – 7%

Latvijā, Vācijā, Čehijā, Ungārijā, Slovākijā,

Igaunijā – 5%

Zviedrijā, Norvēģijā, Austrijā – 4%

Grieķijā, Japānā, Ukrainā – 3%

Dānijā, Meksikā – 2%

Izraēlā (no 1992.gada, pirms tam – 1%) – 1,5%

Nīderlandē – 0,67%

c) Latvijas vēlēšanu sistēmas specifika

Latvijas vēlēšanu sistēma

Latvijā tiek izmantota t.s. **Senlaga** metode, kas paredz šādas dalītāju rindas izmantošanu vietu sadalē - 1;3;5;7;9;11 utt.

	A	B	C	D	E
	45000	60000	25000	20000	10000
1/	45000(2)	60000(1)	25000(3)	20000(4)	10000(8)
3/	15000(6)	20000(5)	8333	6667	3333
5/	9000(9)	12000(7)	5000	4000	2000
7/	6849	8571(10)	3571	2857	1429

Tātad – partija **A** ir ieguvusi trīs vietas, partija **B** četras vietas, bet partijas **C**, **D** un **E** – katra pa vienai vietai.

***Vēlreiz par mažoritārās un
proporcionālās sistēmas
"+"*** un ***"-***

Mažoritārās un proporcionālās sistēmas “+” un “-”

Plusi

Mažoritārā sistēma labāk nodrošina politisko **stabilitāti**.

Proporcionālā sistēma labāk nodrošina dažādu (arī nelielu) sociālo grupu **pārstāvniecību** parlamentā.

Mīnusi

Mažoritārā sistēma **nenodrošina** pietiekamu (īpaši nelielu sociālo grupu) politisko **pārstāvniecību** parlamentā.

Mažoritārā sistēma ir **dārga**.

Proporcionālā sistēma bieži **nespēj** nodrošināt politisko **stabilitāti**.

Tātad, kā var secināt no iepriekš teiktā, neviena no sistēmām nav ideāla. Abu sistēmu plusi reizē ir arī to mīnusi. Lai vairotu abu sistēmu plusus un mazinātu mīnusus dažās valstīs izmanto abas sistēmas – pusi no parlamenta deputātiem ievēl pēc vienas, otru pusi pēc otras sistēmas. Šādu “kārtību” mēdz saukt par jaukto vai kombinēto sistēmu, arī par paralēlo balsošanu. *Piemēram*, Lietuva.

Īpaša jauktā sistēma, ko paši vācieši sauc par ***personalizēto proporcionālo*** sistēmu, ir **Vācijā**. Visi 598 Bundestāga deputāti faktiski tiek ievēlēti izmantojot proporcionālo sistēmu (pēc partiju sarakstiem (16)), bet puses no viņiem (299) personālsastāvu nosaka paši vēlētāji izmantojot mažoritāro sistēmu (vienmandātu apgabalos).

4. Elektorālo uzvedību skaidrojošās teorijas:

- a) Socioloģiskā teorija;
- b) Psiholoģiskā teorija;
- c) Racionālās izvēles (ekonomiskā) teorija;
- d) Jaunāki pētījumi.

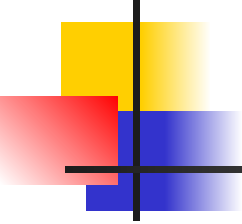

---

a) Socioloģiskā teorija:

1. Mikrosocioloģiskā pieeja
(Pauls **Lazarsfelds**);

2. Makrosocioloģiskā pieeja
(Seimurs Martins **Lipsets** un Steins
Rokans).

---

1. Mikrosocioloģiskās pieejas
būtība – vēlētāju izvēli par
kuru partiju balsot, izšķiroši
ietekmē viņu piederība tai vai
citai sociālai grupai.

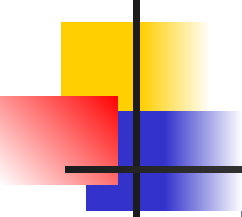
---

2. Makrosocioloģiskā pieeja

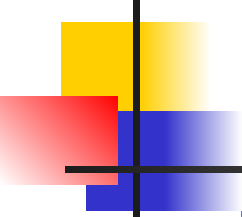
Atbilstoši Seimura Martina
Lipseta un Steina **Rokana**

uzskatiem, partiju sistēmas
veidošanos un vēlētāju izvēli
būtiski ietekmē **konfliktu**
līnijas sabiedrībā, kas to šķel
un veido sociālo grupu, no
vienas puses, un partiju, no
otras puses, alianšes.

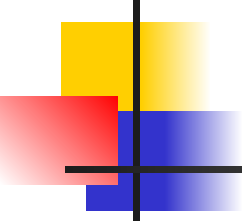
Politiku polarizēt gan spēj **tikai daļa** no sabiedrībā pastāvošajām pretrunām. Turklāt pastāvošie konflikti veido **hierarhiju** un **variē** dažādās politiskajās sistēmās un arī laika gaitā.

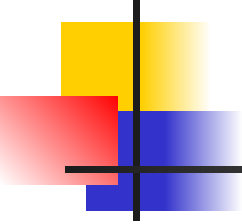

Pētot nāciju veidošanos Rietumeiropā un Viduseiropā, abi pētnieki **izdala** četras konfliktlīnijas un to dažādas konstelācijas. Viņuprāt nacionālo valstu veidošanās neatņemama sastāvdaļa ir:

-
-
- 1) Etniski, lingvistiski vai reliģiski konflikti starp centru un perifēriju;
  - 2) Konflikts starp valsti un baznīcu (pārsvarā katolisko);

-
-
- 3) Industriālās revolūcijas laikā izveidojies konflikts starp pilsētu un laukiem;
  - 4) Konflikts starp darbu un kapitālu.

Psiholoģiskā teorija (Anguss Kempbels)

Būtība – vēlētāju izvēli par kuru partiju balsot, būtiski ietekmē divi faktori.

Pirmais faktors (ilglaicīgās iedarbības faktors) - socializācijas procesā iegūtās politiskās orientācijas jeb identificēšanās ar noteiktu partiju.

Otrais faktors (īslaicīgās iedarbības faktors):

a) Politisko līderu vērtējums;

b) Attieksme pret galvenajiem priekšvēlēšanu cīņās diskutētajiem jautājumiem.

Tātad šīs teorijas piekritēji uzskata, ka katrs vēlētājs sev apkārt esošo pasauli uztver **atšķirīgi** un viņa rīcību **nedeterminē** piederība tai vai citai sociālai grupai. Līdz ar to **nevar apriori** noteikt par kuru no partijām balsos vēlētājs. Ir vesels **latentu faktoru kopums**, kas ietekmē to par kuru no partijām balsot.

Racionālās izvēles teorija (Anthony Downs)

Būtība – vēlētāju izvēli par kuru partiju balsot, būtiski ietekmē izdevīgums. Racionāls vēlētājs izvēlēsies to partiju, par kuru balsojot var iegūt maksimālu labumu sev. Viņš vienmēr orientēsies uz sev svarīgām problēmām un viņa izvēli noteiks paša vajadzību diapazons, kur prioritāte ir ekonomiskajām vajadzībām.

Te netiek ņemta vērā vēlētāja piederība sociālai grupai vai identifikācija ar to vai citu partiju (kā to dara abu iepriekš apskatīto teoriju piekritēji).

Jaunāki pētījumi:

*notiek priekšvēlēšanu cīņu
arvien lielāka **personalizācija**,
turklāt, tā ir internacionāla
parādība.*